

УДК: 811.162.1'243'36=161.2'27

ГРАМАТИКА І УСПІШНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ (дещо з польсько-українських граматичних контрастів)

Алла КРАВЧУК

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, e-mail: allakrawczuk@gmail.com.
Кафедра польської філології*

Статтю присвячено аналізу тих граматичних явищ у польській мові, які через контрастність з відповідними явищами в українській мові можуть ставати причиною комунікативно небезпечних помилок у польському мовленні українців, що вивчають польську мову як іноземну. Розглянуто, зокрема, граматичні (морфологічні) категорії, відмінна реалізація яких у польській та українській мовах може призводити до комунікативних невдач у польськомовному дискурсі українців з поляками, а також основні синтаксичні відмінності в досліджуваних мовах, здатні спричинити непорозуміння в польськомовній комунікації українців з поляками. Звернено увагу на те, що успішність або неуспішність комунікативних актів у міжкультурній комунікації значною мірою залежить не лише від аналізованих мовносистемних помилок українських користувачів польської мови, а й від низки інших чинників: рівня знання польськомовними адресатами граматичної норми польської мови, суб'єктивного ставлення адресата до адресанта – трактування його як іноземця або ж як “рівного” собі партнера діалогу, соціолінгвістичного статусу учасників комунікації.

Ключові слова: граматики, словозміна, синтаксис, мовна помилка, прагматика, комунікативна невдача, польська мова як іноземна, українська мова, інтерференція.

У сучасних гуманітарних дослідженнях значну увагу вчені приділяють питанням комунікації – міжособистісної, міжгрупової, міжкультурної. Мовознавство також не залишається осторонь цього спектра інтердисциплінарних проблем. Саме комунікативно-функціональною (або інакше – прагматичною чи когнітивною) називають актуальну сьогодні й відносно нову парадигму лінгвістичного знання, яка передбачає погляд на мову в аспекті її функціонування, з урахуванням тісних пов'язань між мовою та людьми, що її використовують і сприймають. Ще в 30-х роках минулого століття американський семіотик Чарльз Морріс¹ окреслив прагматику як одну зі складових семіотики, що поряд із структурними за своєю природою синтактикою, чи граматиною (наукою про відношення між мовними знаками) та семантикою (наукою про відношення між мовними знаками й позамовною дійсністю, тобто денотатами цих знаків), вивчає відношення між мовними знаками та їх інтерпретаторами – людьми, котрі ці знаки застосовують, а конкретніше, між знаками та елементами ситуації, до якої входять адресант і адресат. Отже, прагматика, як її розуміли ще в першій половині минулого століття², вже тоді була глибоко антропоцентричною за своєю суттю.

¹ Morris C.W. *Foundations of the Theory of Signs* // *International Encyclopedia of Unified Science*. Chicago, 1938. S.77–138.

² Детальніше про традиційні та новіші підходи до розуміння обсягу поняття “прагматика” див., наприклад, у: Lewinson S.C. *Zakres pragmatyki* // *Lewinson S.C. Pragmatyka*. Warszawa, 2010. S. 1–59.

Обидва поняття – і прагматика, і комунікація – за час свого існування в науковому дискурсі набули значного розвитку, хоча й дотепер їх ще остаточно не здефініювано – вони залишаються предметом теоретичних і науково-практичних дискусій, а відповідними термінами в різних працях учені нерідко називають не зовсім тотожні поняття³.

У межах нової прагма- та функціонально зорієнтованої мовознавчої парадигми розвивається і сучасна лінгводидактика, зокрема її складова – наука про викладання мови як іноземної (глоттодидактика). Переоцінку – в позитивний бік – комунікативних аспектів при викладанні іноземної мови, навіть домінування їх над аспектами структурно-граматичними, спостерігаємо і в західній, і в польській та українській⁴ глоттодидактиці. Безсумнівно зараз є зовсім не очевидний для радянської та ранньої пострадянської методики викладання іноземної мови з її домінантним граматико-перекладним методом той факт, що, аби досягти успіху в комунікації з іноземцем його мовою, ключовими є знання не стільки граматичної структури іноземної мови, скільки мовленнєвих актів та жанрів, загалом – мовнокомунікаційних звичаїв носіїв цієї мови. А ці звичаї, зі свого боку, нерозривно пов'язані з культурою, духовністю, ментальністю відповідного народу. Отже, успішність комунікації, особливо міжкультурної, залежить не тільки від глибоко закріплених і доведених до автоматизму знань мовноструктурного характеру, а й від розуміння і навіть відчуження іншої, чужої культури. Як стверджує польська дослідниця стилів міжкультурної комунікації Е. Славкова, “інтеракція, учасники якої належать до різних мовних, расових, релігійних і цивілізаційних культурних кіл, хоч і ведеться однією мовою, характеризується різноманітністю конверсаційних навиків. Адже вона маркована такими етнічними способами вживання мови, які призводять до непорозуміння і неясностей, що їх зовсім не передбачала жодна зі сторін діалогу”⁵. Отже, успішне навчання іноземної мови (а нас цікавить викладання польської мови українцям) неможливе без розкриття широкого культурно-національного тла цієї мови. Що ж стосується самої граматичної системи іноземної (польської) мови, то потрібно звертати особливу увагу на ті її елементи, які відрізняють іноземну мову від рідної, причому не лише у формальному плані, а – що значно важливіше – на когнітивному рівні мовних картин світу. Адже переважна більшість “звичайних”, “чисто структурних” помилок в іноземній мові не спричиняє серйозних непорозуміння у спілкуванні з її носіями, особливо якщо йдеться про близькоспоріднені мови – такі, наприклад, як польська й українська. Натомість, граматичні помилки, що впливають з якісно відмінної, когнітивно мотивованої в кожній з мов категоризації навколишньої дійсності⁶, можуть зашкодити успішному перебігові інтеракції.

Успішність комунікації у статті трактуємо згідно з класичними концепціями творців теорії мовленнєвих актів Дж. Остіна і Дж. Серля. Мовленнєвий акт є успішним, або, за визначенням польських прагмалінгвістів, “фортуни”⁷, за умови, якщо адресат інтерпретував його відповідно до інтенції адресанта, тобто, якщо перлокуція збіглася з

© Кравчук А., 2012

³ На ґрунті українського мовознавства теоретичні проблеми комунікації, зокрема комунікативної лінгвістики та мовної прагматики, активно досліджує Ф. Бацевич (див., наприклад: *Бацевич Ф.* Нариси з комунікативної лінгвістики. Львів, 2003; *Бацевич Ф.* Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004 та ін.). Учений, зокрема, пропонує вважати комунікацію, поряд із сосіорівськими мовою та мовленням, третім модусом мови (*Бацевич Ф.* Нариси з комунікативної... С. 87).

⁴ Див., наприклад, праці, надруковані у збірнику матеріалів українсько-польської глоттодидактичної конференції: *Мова як іноземна: проблеми сертифікації за європейськими стандартами: Матеріали Міжнародної наукової конференції.* Львів, 23–24 квітня 2009 року. Львів, 2010; *Język jako obsy: problemy certyfikacji według standardów europejskich: Materiały z Międzynarodowej Konferencji Naukowej.* Łwów, 23–24 kwietnia 2009 roku. Łwów, 2010.

⁵ *Slawkowa E.* Style konwersacyjne w perspektywie komunikacji międzykulturowej // *Style konwersacyjne / Red. B. Witosz.* Katowice, 2006. S. 71.

⁶ Детальніше про це див. у поданій до друку праці: *Krawczuk A.* O kognitywnych uwarunkowaniach współczesnej glottodydaktyki: kategorie gramatyczne w nauczaniu Ukraińców języka polskiego (Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców. T. 19. Łódź).

іллокуцією⁸. Інакше учасники інтеракції можуть зазнати *комунікативної невдачі* (окрім цього терміна, в науковій літературі використовуються й інші, або синонімічні до нього, або дещо відмінні за обсягом денотації, оскільки вони можуть указувати на ступінь неуспішності мовленнєвого акту – порівн.: *комунікативна девіація, комунікативний провал, іллокутивний провал, комунікативний збій, комунікативне непорозуміння, порушення*⁹, порівн. Також польські терміни з цього питання: *flasko konwersacyjne*¹⁰, *kryzys interakcyjny, kryzys komunikacyjny, zaburzenie interakcji, nieporozumienie interakcji, nieporozumienie w konwersacji*¹¹, *zaburzenie procesu komunikowania się, załamanie procesu komunikacji*¹², *kryzys konwersacyjny, zakłócenie konwersacyjne, zakłócenie procesu komunikacji*¹³, *blokada komunikacji*¹⁴, *porażka komunikacyjna, zakłócenie (w) komunikacji, usterki / pomyłki / błędy komunikowania, nieporozumienia / utrudnienia / niedoskonałości / bariery w komunikowaniu*¹⁵ та ін.). Отже, в пропонованому тексті під комунікативними невдачами розуміємо такі ситуації вербальної комунікації, які становлять різного ступеня непорозуміння між адресатом і адресантом. До виникнення таких небажаних ситуацій часто призводять мовні помилки, які, на нашу думку, доречно називати, слідом за Ф. Бацевичем, *комунікативними девіаціями*. Комунікативні девіації, згідно з визначенням українського вченого, спричиняють “недосягнення адресантом комунікативної мети; відсутність взаєморозуміння і згоди між учасниками спілкування”¹⁶. Отже, комунікативними девіаціями вважаємо не мовні помилки загалом, в опозиції до нормативного, “правильного” вживання одиниць мовної системи, не будь-яке відхилення від мовної норми¹⁷, а лише такі порушення, які спричиняють різного ступеня комунікативний дискомфорт – від повного непорозуміння (“провалу”) на рівні мовленнєвого акту, непередбачуваних комунікантами взаємних або односторонніх образ чи ураз до незначних дизгармонійних явищ у спілкуванні, навіть лише до гальмування чи сповільнення перебігу комунікації. Хочемо наголосити, що, відповідно до концепції Ф.

⁷ Порівн. також: *skuteczność aktu mowy, powodzenie komunikacyjne, skuteczność komunikowania*. Див., наприклад: Skudrzykowska A., Urban K. Mały słownik terminów z zakresu socjolingwistyki i pragmatyki językowej. Warszawa, 2000. S. 35. Порівн. також – *efektywność komunikowania* – в праці: Golka M. Bariery w komunikowaniu i społeczeństwo (dez)informacyjne. Warszawa, 2008. S. 35, чи, окрім термінів – *powodzenie aktów wykonawczych, skuteczność aktów wykonawczych* – також: *szczęście aktów wykonawczych* – в: Ozóg K. Zwroty grzecznościowe współczesnej polszczyzny mówionej (na materiale języka mówionego mieszkańców Krakowa). Warszawa–Kraków, 1990. S. 23. Порівн. англійські терміни: *happiness, felicity*.

⁸ Порівн. також: “[...] ефективність комунікування – це здатність реалізації інтенції комунікативного акту, тобто здатність найбільш адекватного передавання інформації в широкому сенсі: думок, настроїв, точок зору, цінностей – від адресанта до адресата. А адекватність – це відповідні час, функція, суспільний обсяг та зміст комунікативного акту. Легко здогадатися, що ефективність у такому розумінні може проявлятися більшою або меншою мірою. Ступінь ефективності комунікування – це в результаті ступінь взаємної адаптації свідомості й дійсності, яка в ній відображається, а також взаємної адаптації суб’єктів комунікації” Golka M. Bariery w komunikowaniu... S. 35.

⁹ Детальніше про термінологію та типологію комунікативних невдач див., наприклад: Бацевич Ф. Основи комунікативної девіації. Львів, 2000; Бацевич Ф. Комунікативні девіації (невдачі) // Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики... С. 213–249. Бібліографію західних дослідників (70–90-х років ХХ ст.) комунікативних невдач див., наприклад, у праці: Golka M. Bariery w komunikowaniu... S. 37. Порівн. також термін на позначення близького, хоча ширшого (бо кількааспектного) поняття – *комунікативний шум* (Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики... С. 56; Golka M. Bariery w komunikowaniu... S. 36–37, 46; див. також: Кочерган М. Про деякі джерела комунікативного шуму в міжкультурній комунікації // Магістр гри слова. Філологічні дослідження, присвячені 60-річчю професора Флорія Сергійовича Бацевича / Львівський національний університет імені Івана Франка. Луцьк, 2009. С. 202–208).

¹⁰ Slawkowa E. Style konwersacyjne... S. 71.

¹¹ Necki Z. Komunikacja międzyludzka. Kraków, 2000. S. 153–157.

¹² Cirko L. Akceptacja w komunikowaniu się. Wrocław, 2009. S. 196, 265.

¹³ Poprawa M. Zakłócenia konwersacyjne w telewizyjnych dyskusjach polityków // Style konwersacyjne... S. 154, 151, 155.

¹⁴ Skarżyńska K. Bariery komunikacji: indywidualne, grupowe, społeczne // Bariery i pomosty w komunikacji językowej Polaków. Lublin, 2005. S. 45.

¹⁵ Golka M. Bariery w komunikowaniu... S. 35–49.

¹⁶ Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики... С. 214.

¹⁷ Порівн., наприклад: Карпіловська Є. Норма і девіація в українському словотворенні // Магістр гри слова... С. 155–156.

Бацевича, комунікативну невдачу трактуємо не тільки як недосягнення адресантом іллокутивної мети, а й як досягнення її з певними труднощами¹⁸.

При цьому варто звернути увагу на те, як важко буває в деяких випадках констатувати факт неспішності конкретного мовленнєвого акту. Адже перлокуція не завжди чітко виражається за допомогою вербальних чи невербальних засобів¹⁹. Зрештою, саме поняття перлокуції не до кінця з'ясоване в науковій літературі²⁰; вона означає наслідки не тільки передбачувані, а й зовсім не очікувані; невідомо також, наскільки далекосяжними такі наслідки можуть бути²¹. Дискусійним є питання про те, чи перлокуція – це наслідки, які “мають місце лише в голові” адресата, чи це, крім того, його дії – реальні, фізичні зміни, що відбуваються в дійсності²². Якщо звзяти поняття перлокуції до ментальних станів, то таким чином дуже обмежить її можливість її виявлення та опису, оскільки про те, що діється “в чийсь голові”, можна переважно лише здогадуватися на основі певних, далеко не однозначних “симптомів” – наприклад, виразу обличчя чи інших засобів невербальної комунікації. Зрештою, людина, котра добре вміє себе опанувати, може взагалі ніяк не проявити свого стану, що зовсім не рівнозначне з успішністю мовленнєвого акту. Тому, вдаючись у статті до аналізу ймовірних – через граматичні помилки – комунікативних невдач, ми не завжди опираємося на конкретні емпіричні дані про перлокуцію. Залишаючись у межах традиційної методології прагмалінгвістичних досліджень, зосереджуємося передовсім на аналізі іллокутивного наміру, а перлокутивні наслідки переважно моделюємо. У ситуації досліджуваного польськомовного міжкультурного дискурсу українців і поляків – це наслідки, які, по-перше, є непередбачуваними з боку адресанта, а по-друге, радше негативними для адресата, оскільки об'єкт аналізу становлять висловлювання з девіаціями, що різною мірою спотворюють бажаний зміст повідомлюваного. Обмежуючись аналізом граматичних помилок, що мають девіативну силу, переважно не констатуємо, а прогнозуємо комунікативні невдачі в польськомовному дискурсі українців з поляками.

Про причини комунікативних невдач у межах однорідного мовно-національного середовища²³ та в міжкультурному просторі останніми роками написано чимало праць у світовій та вітчизняній науці²⁴. При цьому недостатньо уваги приділено ролі

¹⁸ Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики... С. 138.

¹⁹ Див., наприклад: *Tymiakin L. Rozpoznawanie intencji w dyskursie bezpośrednim (na przykładzie rozkazu) // Współczesne analizy dyskursu. Kognitywna analiza dyskursu a inne metody badawcze. Rzeszów, 2005. S. 139.*

²⁰ Див., наприклад: *Majewska M. Akty deprecjonujące siebie i innych. Studium pragmalingwistyczne. Kraków, 2005. S. 13–30.*

²¹ Польська дослідниця Р. Гжегорчикова, аналізуючи концепцію Дж. Остіна, стверджує, що у випадку перлокуції мова може йти про два явища: по-перше, про безпосередні (конвенційні) наслідки і, по-друге, про подальші, навіть далекосяжні наслідки, що є непередбачуваними. *Grzegorzczkova R. Wstęp do językoznawstwa. Warszawa, 2007. S. 65.*

²² *Grzegorzczkova R. Wstęp do językoznawstwa... S. 65.*

²³ Однорідність етнічної мови є доволі відносною. У кожній національній мові існують її певні різновиди, варіанти, носії яких можуть мати різного ступеня бар'єри в повному порозумінні з представниками “несвого” середовища. Наприклад, на ґрунті польського мовознавства відомими є дослідження про особливості мовлення чоловіків і жінок (*Język a Kultura. T. 9: Płeć w języku i kulturze. Wrocław, 1994; Handke K. Język kobiet i mężczyzn // Handke K. Socjologia języka. Warszawa, 2008. S. 134–219; Karwatowska M., Szpyra-Kozłowska J. Lingwistyka płci. On i ona w języku polskim. Lublin, 2005*), людей старшого й молодшого поколінь (*Kita M. Style komunikacji międzypokoleniowej // Style konwersacyjne... S. 80–89; Grybosłowa A. O kilku przejawach barier w komunikacji międzypokoleniowej // Poradnik Językowy. 2007. Z. 10. S. 15–22; Dyskusja panelowa. Stare i nowe. Między tradycją a sukcesem // Bariery i pomosty... S. 263–310*), представників різних субкультур (*Kołodziejek E. Człowiek i świat w języku subkultur. Szczecin, 2006*) та ін. Дослідники пишуть про те, що навіть у межах однієї мови її носії мають проблеми з порозумінням, якщо володіють різними кодами – т. зв. “розвиненим” і “обмеженим” (концепція Б. Бернштейна), див., наприклад: *Nęcki S. Komunikacja międzyludzka... S. 48, Ożóg K. Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia. Rzeszów, 2001. S. 179–189*. Непорозуміння виникають навіть у межах спільного, наприклад розвиненого, коду, порівн.: “Можливою є ситуація, коли двоє компетентних носіїв даної мови не досягнуть повного порозуміння з огляду на конотативні відмінності” (*Cirko L. Akceptacja w komunikowaniu się... S. 203*).

²⁴ Див., наприклад: *Bolton R. Bariery na drodze komunikacji // Mosty zamiast murów... S. 174–186; Golka M. Bariery i zakłócenia w komunikowaniu // Golka M. Bariery w komunikowaniu... S. 35–49; Skarżyńska K. Bariery komunikacji...; Wierzbicka A. Język – umysł – kultura. Warszawa, 1999; Sławkowska E. Style konwersacyjne... Komunikowanie się między kulturami // Mosty zamiast murów... S. 494–550; Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної ко-*

граматичних, зокрема морфологічних, норм в успішності комунікації²⁵. У наукових працях твердо домінує погляд, що граматичні помилки здебільшого не призводять до непорозуміння між комунікантами²⁶. Наведена теза стосується і моногенічного дискурсу автентичних носіїв мови, і – як уважає багато дослідників – спілкування іноземця нерідною мовою з автентичним (нативним) її носієм, якщо рідна й іноземна мова є близькоспорідненими²⁷. Цей стереотип, спроектований на досліджувану польсько-українську ситуацію, зводиться до такого: граматичні помилки в польському мовленні українця не загрожують порозумінню між українцем і поляком. Звичайно, в польському мовленні українців серед комунікативно небезпечних трапляється значно більше помилок іншого типу, аніж граматичні. Найчастіше це лексичні помилки, спричинені так званою міжмовною омонімією чи недостатньою лексичною компетенцією (незнання лексем на позначення певних денотатів, слабка обізнаність із синонімічними засобами мови та особливостями лексико-семантичної сполучуваності), та помилки, що виникають унаслідок прагмалінгвістичної інтерференції – уживання правильних системних форм, але невідповідних у певній комунікативній ситуації²⁸. Однак від граматики близькоспоріднених мов можна також очікувати таких інтерференцій, які призводять до комунікативних непорозуміння, особливо якщо під останніми розуміти не тільки “провали”, а й явища “гальмування й утруднення комунікації”. Цю тезу ми намагатимемося довести матеріальною базою – польськомовними текстами (усними та писемними) українців, що спілкуються польською мовою. Це переважно студентські тексти, створені в ході навчального процесу – на університетських заняттях з польської мови, а також автентичні тексти польськомовного дискурсу українців з поляками, з яких вилучено граматичні помилки.

Отже, серед численних причин комунікативних невдач у цій статті нас цікавлять лише ті, які пов’язані з побудовою “поверхневої структури повідомлення”²⁹ і мовною компетенцією, зокрема знанням граматичного сегмента мовного коду. Маємо на меті простежити “рух” від структурної за своєю природою граматики (в згадуваному на початку моррісівському розумінні) до функціонально-антропоцентричної прагматики. Іншими словами,

мунікації. Київ, 2007, Бацевич Ф. Міжкультурна комунікація // Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики... С. 251–270; Кочерган М. Про деякі джерела... та ін.

²⁵ Про деякі прагматичні аспекти синтаксичної норми йдеться в підручнику з культури польської мови Г. Ядацької (*Jadacka H. Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia. Warszawa, 2005*). В українському мовознавстві системно проаналізовано синтаксичні помилки, що мають девіативну силу: це найчастіше помилки порядку слів, дієслівного керування, скорочення чи перебудови синтаксичної структури, вживання сполучників (Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики... С. 243–245). Нечисленні, можна навіть сказати, виняткові ситуації комунікативних непорозуміння під впливом морфології в моногенічному мовному середовищі наводять М. Лазінський (*Łaziński M. Czy gramatyka może przeszkadzać w rozmowie kobiety i mężczyzny? // Bariery i pomosty... S. 139–141*) та Й. Шпіра-Козловська (*Odpowiedzi referentów. Jolanta Szpyra-Kozłowska // Bariery i pomosty... S. 172*). Згадані науковці, зокрема, аналізують можливість неоднозначного сприйняття (а саме небезпеку буквального розуміння) узагальнювальної (т. зв. генеричної – як наприклад, у структурах типу *Pies jest ssakiem*) форми числа іменника та двозначність структур з деякими іменниками жіночого або чоловічого (в універсальному значенні) роду. Наприклад, з контексту *Jego córka jest najlepszą uczennicą w klasie* невідомо, йдеться про найкращу ученицю серед дівчаток чи серед дівчаток і хлопчиків разом, з контексту *Wszyscy Szwajcarzy mają prawo do głosowania* не зрозуміло, йдеться лише про чоловіків чи про чоловіків і жінок.

²⁶ Про малу ймовірність виникнення непорозуміння у комунікації через граматичні помилки писали, серед інших, і польські вчені – див., наприклад: *Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H. Kultura języka polskiego. Zagadnienia poprawności leksykalnej (Słownictwo rodzime). Warszawa, 1987. S. 40.*

²⁷ Порівн., наприклад, тезу про взаємодію близькоспоріднених мов в аспекті комунікації: “Інтерференція в умовах близькоспорідненої взаємодії не торкається суттєвих основ комунікації, тобто є семантично індиферентною для більшості мовців даного соціуму” (*Шинкаренко О. Явище лексичної інтерференції в українському мовленні молоді Кіровоградщини. Автореферат дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1995. С. 6.*)

²⁸ Про такого типу помилки, що спричиняють комунікативні невдачі в польському мовленні українців, див., наприклад: *Кравчук А. Комунікативні невдачі в польськомовному дискурсі українців з поляками // Магістр три слова... С. 209–217; Krawczuk A. Typowe błędy ukraińskich studentów w zakresie polskiej etykiety językowej // Slavica: Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis. Debrecen, 2010–2011. Z. XXXIX–XL. S. 25–32; Krawczuk A. Błędy językowe w polszczyźnie Ukraińców powodujące zakłócenia komunikacji z Polakami // Tożsamość na styku kultur. Vilnius, 2011. S. 480–494; Krawczuk A. Błędy leksykalne i leksykalno-stylistyczne w polszczyźnie Ukraińców // Postscriptum Polonistyczne. 2009. Nr 1 (3). S. 167–183.*

²⁹ Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики... С. 236.

намагаємось показати, яким чином різного роду й ступеня девіаційність граматичних структур – як синтаксичних, так і словозмінних – може позначатися на якості комунікації. Об'єкт уваги становлять лише такі польськомовні тексти українців, які є цілком осмисленими і достатньо “комунікативними”. Ситуації непорозуміння при повному чи дуже значному незнанні коду до уваги не беруться. У центрі дослідження – тонкощі, нюанси граматичних систем близькоспоріднених польської та української мов, які можуть спричинити комунікативні невдачі в ситуаціях, коли україномовний адресат, що спілкується польською мовою, знає її доволі добре. Найбільше нас цікавлять не стільки поодинокі приклади комунікативно небезпечних граматичних приколів, скільки цілі їх серії, що відзначаються великою фреквентністю і пов'язані з різною реалізацією граматичних категорій у польській та українській мовах. Хочемо наголосити, що ці помилки допускають майже всі україномовні особи, що спілкуються польською мовою, навіть ті, що дуже добре нею володіють (хоча самі вони здебільшого їх не помічають). Тому виявлення типових помилок коду, що призводять до передачі спотвореного сенсу, з'ясування причин їх появи і частотності має значення для глоттодидактики, а як наслідок – для забезпечення гармонійності міжкультурного спілкування.

Природно, що типовими й найбільш частотними в досліджуваному мовленні є ті помилки, які виникають у результаті різної категоризації світу за допомогою граматичних категорій польської й української мов. Таку категорію становить граматичний рід. На відміну від української мови, у польській існує додаткове значення категорії роду – так званий чоловічо-особовий рід. Польські іменники цього роду у формі множини можуть мати особливі морфологічно-словозмінні формальні показники, а також вони по-особливому узгоджуються з прикметниками (та всіма словами прикметникового характеру), кількісними числівниками та дієсловами. Отже, характерне для польської мови – на тлі української – значення роду властиве всій системі польської іменної словозміни, зокрема у множинних формах. Тому, перемикаючи код з українського на польський, україномовна особа, що спілкується польською мовою, повинна, вживаючи множинні граматичні форми всіх частин мови, водночас “перемкнутися” на іншу, відмінну від звичної для неї категоризацію дійсності: всі об'єкти світу ділити не на основі звичного (притаманного українській мові) критерію “живе (істота) – неживе (неістота)”, а на основі опозиції “чоловіки – решта об'єктів”. Так, в українській мові використовуємо лише особовий займенник третьої особи множини *вони*, а перейшовши на польську, мусимо задуматися: *oni* чи *one*? По-українськи творимо синтаксичну структуру: (*вони*) *пішли*, а в польській мові ми повинні диференціювати дієслівні форми: *poszli* або *poszły*. Українською окреслюємо ознаку предмета, вживаючи єдину множинну в називному відмінку форму: *молоді (дівчата, хлопці)*, а продукуючи польськомовний текст, вибираємо одну з-поміж можливих прикметникових форм: *młodzi (chłopcy)* або *młode (dziewczyny)*. В українській мові всі іменникові назви істот мають у знахідному відмінку множини таку ж форму, як у родовому (*Я бачу цих хлопців, дівчат, коней, кіз, немовлят, телят*). Для успішної ж комунікації польською мовою необхідно навчитися миттєво диференціювати цю групу істот, по-перше, на тварин і людей, а по-друге – на людей чоловічої і жіночої статі. Адже в польській мові у множинних формах – зокрема в називному, знахідному та кличному відмінках, на відміну від української, нейтралізується опозиція “істота – неістота” (порівн. укр. *Я бачу столи*, але *Я бачу чоловіків, котів, жінок, мух, телят, немовлят*), і релевантно стає опозиція “назви чоловіків – решта назв” (порівн. *Widzę mężczyzn*, але *Widzę stoły, koty, muchy, cielęta, niemowlęta*), порівн. також укр. *ці чоловіки, коти, столи, жінки, мухи, телята, немовлята були* і пол. *Ci mężczyźni byli*, але *te koty, stoły, muchy, cielęta, niemowlęta były*.

Спектр типових мовних помилок, пов'язаних з реалізацією категорії роду, доволі широкий у польському мовленні українців. Вони виникають і на лексико-словотвірному, і словозмінному, і синтаксичному рівнях мовної системи. Наприклад, чи не найтипівіша така помилка: в знахідному відмінку множини іменники чоловічого роду – назви тварин та іменники жіночого й середнього роду – назви людей і тварин – мають форму таку ж,

як у родовому відмінку (як в українській мові), а не таку, як у називному, що мало б відповідати нормі польської мови, наприклад: **Widziałaś tych strasznych psów?* (замість *te straszne psy*), **Znam twoich sióstr* (замість *twoje siostry*), **Janek pasł krów* (замість *krowy*), **Popatrz na tych dzieci* (замість *te dzieci*), **Lubisz zwierzęta?* (замість *zwierzęta*). Так само в знахідному відмінку множини особовий займенник *one* набуває інтерференційних форм *ich (nich)* замість нормативних *je (nie)*: **Oto dziewczyny, popatrz na nich* (замість *na nie*), **Zabierz ich [torby], bo będzie mi za ciężko* (замість *zabierz je*). Наведені типові помилки у вживанні займенникових форм можуть ставати причиною комунікативного непорозуміння. Якщо неправильні в знахідному відмінку іменникові форми лише дискваліфікують мовця з точки зору знання граматичної норми, але при цьому адресат, найімовірніше, зрозуміє, про що йдеться, то неправильні займенникові структури в знахідному відмінку в певних ситуаціях можуть спотворити дійсність, наприклад: *Ależ popatrz na nich!* – ця, вжита без вербального іменникового контексту, структура схиляє до того, аби адресат шукав поглядом осіб чоловічої статі (або мішане з огляду на стать товариство), тоді як адресантові йшлося, наприклад, про мавп у клітці в зоопарку.

Що ж до форм іменникової словозміни, то комунікативно небезпечними можуть бути помилки у творенні називного (і синкретичного з ним кличного) відмінка чоловічо-особових іменників, основа яких закінчується на твердий приголосний. У польській мові, на відміну від української, у згаданих відмінках іменники на позначення осіб чоловічої статі набувають особливих, порівняно з рештою, закінчень і морфологічних змін в основі, наприклад: укр. *поляк* – *поляки*, *студент* – *студенти*, *філолог* – *філологи* і пол. *Polak* – *Polacy*, *student* – *studenci*, *filolog* – *filolodzy*. Природними, з інтерференційних причин, є типові в польському мовленні україномовних осіб помилки: **Polaki*, **studenty*, **filologi*, котрі, на перший погляд, не є небезпечними з огляду на незначні формальні відхилення від норми. Тим часом, у польській мові існує можливість стилістичного використання особливих форм роду. Зокрема, шляхом творення знахідного і кличного відмінків множини іменників на позначення осіб у спосіб, яким творяться відповідні форми неособових назв (тобто, *Polaki*, *studenty*, *filologi* – як, наприклад, *ptaki*, *koty*, *progi*), у польській мові можна системно створювати альтернативні словозмінні форми з пейоративним забарвленням (так звані депреціативні)³⁰. Таким чином, суто системна помилка в устах українця, що спілкується польською мовою, для адресата-поляка може набути цілком іншого прагматичного виміру – ознак применшення вартості або й зневаги денотата, названого відповідним іменником, наприклад: **Przyjechali do nas studenty z Polski*. Українець абсолютно не усвідомлює прагматичної ваги такої помилки, однак в ситуації, коли адресат не виражає толерантного ставлення до мовлення іноземця, системна граматична помилка, зумовлена інтерференцією, стає причиною комунікативної невдачі. З реалізацією аналізованих стилістичних форм роду іменників (чи інакше – з реалізацією граматичної категорії депреціативності в польській мові) пов'язані відповідні форми синтаксично залежних від іменників прикметників (у широкому розумінні) та узгоджуваних з ними в роді дієслів. Іншими словами, применшення вартості адресат може приписувати й нечоловічо-особовій формі прикметника або дієслова, наприклад: **[Przyjechały do nas polskie studenty]. Zadowolone były*. Знову ж таки – “невинна” системна помилка у вживанні родової форми (діє)прикметника або дієслова може набути для адресата – нативного носія польської мови – неоднозначного, можливо, образливого звучання. Єдиним показником “применшення вартості” іменникового денотата помилкові щодо роду

³⁰ Системність цього явища схиляє деяких польських мовознавців до виділення для польської мови окремої, поряд із категорією роду, граматичної категорії *депреціативності* (“применшення вартості”). Про цю категорію пише Зигмунт Салоні в праці: *Saloni Z.* O tzw. formach nieosobowych męskoosobowych we współczesnej polszczyźnie // *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*. 1988. Z. XLI. S. 155–166. Згодом ця категорія з'являється в університетських підручниках (*Bańko M.* Wykłady z polskiej fleksji. Warszawa, 2002. S. 147–148; *Nagórko A.* Podręczna gramatyka języka polskiego. Warszawa, 2010. S. 161–162) і навіть у довідниках для ширшого загалу користувачів, зокрема й учнів (*Polański E., Nowak T.* Leksykon wiedzy o języku polskim nie tylko dla uczniów. Kraków, 2010. S. 51).

прикметникові й дієслівні форми стають тоді, коли вживаються поряд з іменником, що має м'яку основу, порівн.: *ci nasi nauczyciele (byli) – te nasze nauczyciele (były)*. Оскільки творення форм називного іменника множини польських прикметників складне для українців, що вивчають польську мову (адже в рідній українській мові немає, як у польській, диференціації форм, залежно від значення іменника), то природними є часті системні помилки, які, на жаль, можуть водночас нести пейоративне забарвлення. Подібним чином проявляються помилки у вживанні кількісних числівників, наприклад: **trzy chłopcy* замість *trzej chłopcy* чи *trzech chłopców*, **sto studentów* замість *stu studentów*.

До непорозуміння у польськомовному дискурсі українців з поляками може призводити помилкове вживання займенників третьої особи *oni* та *one*, особливо в точніше не окресленому контексті: *Ale gdzie oni są?* (адресант має на увазі представниць жіночої статі, адресат розуміє комунікат, відповідно до його локації, і думає про осіб чоловічої статі). Незважаючи на те, що розрізнення родових форм займенників третьої особи *oni* та *one* – це чи не найперша граматична тема, з якою ознайомлюються ті, що починають вивчати польську мову, помилки у вживанні цих займенників дуже часто допускаються в мовленні україномовних осіб і на пізніших етапах вивчення мови. Вони трапляються не через те, що мовці не знають правил родової диференціації польських займенників третьої особи множини, а тому, що на таку диференціацію не “налаштований” мозок україномовної особи, особливо в ситуаціях, коли на її польське мовлення впливають інші чинники, окрім знання системи й норми, наприклад, втома, стрес і т. ін.

Непорозуміння, пов'язані з неправильною ідентифікацією статі, можуть також виникати при використанні збірних числівників, які в польській мові, на відміну від української, вживаються з граматично чоловічо-особовими іменниками за умови, що в даному акті мовлення ті стосуються групи людей, котра складається з осіб обох статей. Отже, у польській мові форми на кшталт *dwoje ludzi* мають значення “він + вона”, а ненормативними, семантично суперечливими є форми на зразок **troje mężczyzn*, які цілком можуть прозвучати з вуст україномовної особи, оскільки в українській мові збірні іменники можуть уживатися з іменниками на позначення чоловіків (*троє чоловіків*).

Сплутування статей у міжкультурному польськомовному діалозі українців і поляків може трапитися при використанні іменників *państwo* і *panowie*, особливо в адресативних етикетних зворотах. У польській мові іменником *państwo* звертаються до змішаного, з огляду на стать, товариства, а іменником *panowie* – лише до чоловіків. В українському узусальному мовленнєвому етикеті на сьогодні українські формальні відповідники *панство* і *панове* вживаються не з такою строгою референцією, як у польській мові. Доводиться, зокрема, чути, звертання на *панство* до самих тільки чоловіків, а на *панове* – до змішаного товариства. Цей стан впливає й на польське мовлення українців, котрі можуть помилятися з використанням відповідних польських слів *państwo* і *panowie*, вносячи певний – принаймні, короткотерміновий – хаос у спілкування з поляками. Ще однією граматичною помилкою, що проєктується на етикетне мовлення, є узгодження іменника *państwo* з дієсловом не у формі множини, як того вимагає норма, а у формі однини (**państwo będzie / było*), що спотворює зміст комунікату, оскільки при такому узгодженні слово *państwo* сприймається не в значенні “люди”, а в значенні “держави”, порівн. у зв'язку з цим незрозуміле для польськомовного адресата висловлювання: **Czy państwo było wcześniej we Lwowie?* Подібні комунікативно небезпечні помилки формальнограматичного узгодження, замість реальнозначеннєвого, трапляються й у вживанні деяких інших титулярних іменників, використовуваних в етикетному мовленні, наприклад: **ekscelencja powiedziała*.

Певні непорозуміння, знову ж таки, пов'язані зі сплутуванням статей, можуть бути спровоковані інтерференційним впливом української мови у відмінюванні та синтаксичному вживанні іменників так званого спільного роду, які, маючи форму чоловічого роду, стосуються жінок (*директор, інструктор, редактор, доцент* та ін.). У польській мові відповідні іменники, що стосуються в мовленнєвому акті жінок, формально не змінюються

за відмінками і вживаються з прикметником у жіночому роді (а не чоловічому, як в ук-

раїнській), наприклад: *Spotkałam wczoraj w teatrze naszą profesora*. Під впливом відповідних структур рідної мови українці у своєму польському мовленні можуть, по-перше, відмінювати такі іменники за чоловічою парадигмою, а по-друге, вживати поряд з ними прикметники чоловічого роду, що спричиняє семантичну непрозорість у сприйнятті такої структури поляком, наприклад: **Boisz się swojej pani kierownika?*; **To nasz dyrektor podjęła taka decyzję*; **To znany polski inżynier Nowacka*; **Urządzenie zostało skonstruowane przez utalentowanego polskiego inżyniera Nowicką*. Ще більш непрозорими є структури, в яких і дієслово-присудок ужите в чоловічому роді, наприклад: *To nasz dyrektor podjął taką decyzję* [йшлося про жінку-директора, а повідомлення сприймається так, ніби йдеться про чоловіка].

Комунікативні невдачі, спричинені інтерференційним перенесенням невідповідного значення роду, найвідчутніші не тоді, коли лексема вживається не в тому роді (наприклад, **Trzeba używać dużo witaminów* замість *witamin*; **Wizyt* замість *wizyta w naszym mieście*), а коли вона експліцитно в тексті не присутня, але ніби мається на увазі в еліптичній структурі і узгоджується з прикметником не в тому роді. У такій ситуації непорозуміння може бути дуже істотним. Наприклад, ситуація в трамваї: іноземець перед виходом звертається по-польськи до пасажира, що стоїть поряд, але ближче до виходу: *Pan wysiada na następnej?* Не вживаючи в еліптичній структурі іменника, українець “мислить” його своєю рідною мовою (*зупинка*) і достосовує в польськомовній структурі, відповідно, до жіночого, а не чоловічого (*przystanek*) роду залежний прикметник. Правильно зінтерпретувати таке повідомлення адресатові важко.

Грамматична категорія числа в польській та українській мовах реалізується подібним чином, відмінності у творенні числових форм у зіставлюваних мовах можуть стосуватися лише окремих лексем або груп лексем. Так, на відміну від низки українських іменників, що не вживаються у формі множини, а їхні форми однини можуть набувати збірного значення (наприклад, *риба, цибуля, малина*), у польській мові відповідники цих іменників системно творять форму множини (*ryby, cebule, maliny*). Інтерференційні помилки на кшталт *sklep “Ryba”* замість *sklep “Ryby”* (порівн. *магазин “Риба”*), *plytka ceramiczna* замість *plytki ceramiczne* (порівн. *керамічна плитка*), *iść na malinę* замість *iść na maliny* (порівн. *іти по / на малину*), *zmywać naczynie* замість *zmywać naczynia* (порівн. *мити посуд*) не призводять до суттєвих комунікативних непорозумінь – нативні носії польської мови, найімовірніше, зрозуміють сенс повідомлюваного. Цікавим прикладом може бути, однак, сприйняття українцями числових форм польського іменника *zajęcia* у значенні “уроки, дидактичні години в навчальному закладі”. На відміну від українського відповідника *заняття* у цьому ж значенні, який має повну числову парадигму (*не було одного заняття, не було двох занять*), польська лексема в аналізованому значенні вживається лише у формі множини, навіть коли необхідно виразити значення “одна лекційна одиниця” (*jedne zajęcia – одне заняття, nie było pierwszych zajęć – не було першої пари*). Омонімічність польських форм – можливість вираження тією самою множинною формою значення і множинності, і одиничності – може зумовлювати нерозуміння українцями деяких польськомовних комунікатів зі словом *zajęcia*. Подібне стосується власної назви *Indie (Індія)*, що в польській мові має форму виключно множинну: в українського адресата може складатися враження, що адресантові йдеться про дві країни, а не одну.

Істотні комунікативні невдачі можуть спричинити помилки, що їх роблять у своєму польському мовленні українці, калькуючи з української мови форми реалізації вербальної категорії особи. У дієслівних формах минулого часу показником значення особи в польській мові є спеціальні елементи: *-m, -ś, -śmy, -ście*. За їх відсутності в українських дієслівних відповідниках неминучими інтерференційними помилками в польському мовленні українців є оминання цих елементів. Для польськомовного адресата комунікати, що містять форми без особових закінчень, мають значення третьої особи замість першої або другої, що спричиняє непорозуміння, наприклад: *Była wczoraj w teatrze* – адресантові йшлося про першу особу (*Я була...*, правильна структура – *Byłam wczoraj...*), а для адресата – це третя особа. Так само незрозумілим для адресата може

бути скероване до нього запитання: *Zrobiła te zadania?* (правильно: *Zrobiłaś te zadania?*), оскільки в чисто семантичному плані, згідно з локуцією, це – непряме питання до третьої особи. Подібні непорозуміння, пов'язані з категорією особи, виникають при вживанні українцями польських дієслівних структур в умовному способі, наприклад, *Gdyby miała czas, zrobiłaby zadanie* (адресантові йшлося про себе, адресат сприймає цей комунікат як інформацію про третю особу).

В українській мові на значення особи в синтаксичній структурі вказує особовий займенник (*Я був, ти був, він був*). За зразком цих структур, українці у своєму польському мовленні дуже часто надуживають займенниковими лексемами, використовуючи їх замість особових закінчень дієслів (**Ja czytał* замість *Czytałem*) чи дублюючи значення особи і займенником, і закінченням (*Ja czytałem* замість *Czytałem*). Надмірне використання займенників зумовлене не лише реалізацією категорії особи. На думку А. Нагурко, особові займенники у функції підмета в польській мові не тільки зайві – їх використання в реченні сприяє появі нового прагматичного компонента, зміщенню змістових акцентів: «Нейтральне *Slucham radia* є зовсім іншим комунікатом, ніж *Ja slucham radia*. В останньому *ja* може мати багато контекстуальних інтерпретацій (наприклад, протиставлення: *ja slucham – ty pracujesz* або вираження роздратування: *ja slucham – ty nie przeszkadzaj* і т. ін.)³¹. Отже, надмір особових займенників у польськомовних комунікатах українських адресантів – з причин формального наслідування структур рідної мови – може з перспективи польських адресатів означати підкреслення особи, про яку йдеться в повідомленні (часто це перша особа). Подібне враження в адресата може викликати надуживання повних форм польських особових займенників у непрямих відмінках – також під впливом українських відповідників (в українській мові, на відміну від польської, немає варіантних – повних і коротких – форм особових займенників у непрямих відмінках), наприклад: **Podoba mnie się...*, **Ona powie mnie, jak...* (замість *podoba mi się; powie mi*)³².

Певні комунікативні проблеми можуть пов'язуватися з реалізацією дієслівної категорії виду. Тут йдеться навіть не про випадки інтерференційного вживання дієслів з іншим, ніж у польській мові префіксом, який утворює дієслово доконаного виду, наприклад: **zgotować obiad* (замість *ugotować obiad*) – порівн. *зготувати обід*, **poprasować spodnie* (замість *wyprasować spodnie*) – порівн. *попрасувати штани*. У таких випадках, які – з великою ймовірністю – можуть спричинити комунікативну невдачу, категорія виду має більшою мірою словотвірний, ніж морфологічний (словозмінний) характер: за допомогою префікса утворюється нова лексема з новим значенням, а не просто інша видова форма. У межах цього дослідження такі приклади (як не чисто граматичні) не є об'єктом уваги. Натомість, системним граматичним явищем є невідповідне вживання українцями видових форм польських дієслів, дієприкметників і – найчастіше – віддієслівних іменників, утворених за допомогою суфіксів, що спричиняє невідповідне до інтенції адресанта прочитання адресатом в повідомленні значення доконаності чи недоконаності дії. Частіше спостерігається вживання доконаних форм замість недоконаних, наприклад: *Wypisywałam sobie takie frazeologizmy, bo też mogą popelnić* (замість *popelniać*) *takie błędy; To cecha, pod względem której wyznaczamy, czy tekst jest odebrany* (замість *odbierany*) *pozytywnie, negatywnie czy też neutralnie; Ćwiczenie polega na uzupełnieniu* (замість *uzupełnianiu*) *luk; Sprawność językowa to wykorzystanie* (замість *wykorzystywanie*) *tych środków językowych, żeby jak najlepiej dotrzeć do odbiorcy...*; *Charakterystyczne dla tych lat było zachęcanie* (замість *zachęcanie*) *do pracy...*, рідше – вживання недоконаних форм замість доконаних: *Jak wynika z powyższego omawiania* (замість *omówienia*) *tego pytania...*; *W domu na mnie*

³¹ Nagórko A. *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa, 2007. S. 278.

³² У сфері використання українцями польських присвійних займенників спостерігається протилежне явище – надуживання короткими формами замість повних (*meo, twego, swego* замість *mojego, twojego, swojego*). Тим часом, відповідно до норми польської мови, короткі форми мають книжний характер, і їх надмір у повсякденному мовленні робить комунікати манірними. Див. про це явище, наприклад, у праці: *Masojć I. Regionalne cechy systemu gramatycznego współczesnej polszczyzny kulturalnej na Wileńszczyźnie*. Warszawa, 2001. S. 78.

czeka młodsza siostrzyczka. Ona mi opowie o spędzaniu (замість *spędzeniu*) *swojego dnia w przedszkolu*. Оскільки творення форм доконаного виду є проблематичним для іноземців, що вивчають польську мову, трапляється, що вони, з остраху перед помилкою вживання неправильного префікса або суфікса, узагалі уникають форм доконаного виду, спотворюючи через це зміст повідомлюваного, наприклад: *On chciał ich wspierać* замість *On chciał ich wesprzeć*. Деякі комунікативні невдачі спричинені незнанням норм у сфері використання доконаних та недоконаних дієслівних форм при творенні наказового способу. Так, у польській мові при утворенні форм наказового способу потрібно вживати дієслово доконаного виду – недоконане в цьому контексті означає неввічливе прохання, наказ чи розпорядження, як наприклад, неввічливе *zamykaj drzwi* замість *zamknij drzwi*. Серійні помилки у вживанні видових форм трапляються при творенні українцями пасивних структур з дієслівними зв'язками *być / zostać*. Згідно з нормою польської мови, з дієприкметником недоконаного виду в пасивній структурі функціонує дієслово *być* (*książka była czytana*), а з дієприкметником доконаного виду – дієслово *zostać* (*książka została przeczytana*). Оскільки для української мови друга структура нехарактерна, українці у своєму польському мовленні з дієприкметниками обох видів – доконаного і недоконаного – задіюють недоконане дієслово *być*. Такого типу помилки (**książka była przeczytana*) роблять контекст семантично непрозорим, що може порушувати плинність комунікації³³.

Окрім серійних граматичних помилок, що спричиняють комунікативні невдачі, до непорозуміння може призвести випадкова, одинична граматична помилка, наприклад: *Chciałam opowiedzieć o papierze* (замість *o papierze*); *Marzę o księdzu* (замість *księciu*) *na białym koniu*; *To się odbywa, kiedy człowiek coś jest* (замість *je*); *Zawsze jadą* (замість *jedzą* lub *jadają*) *w stołowie*; *Oni chcieli, żeby dwójko ich* (замість *ich dwoje*) *pojechało na wakacje*; *Jesteś zapewniony* (замість *pewny, pewien*), *że na nim można się położyć* (замість *polegać*)³⁴. Трапляється, що причиною непорозуміння стає тактика невідмінювання лексеми, наприклад: *Mam rower wioska* (замість *Mam rower na wsi*) – це усне висловлювання нашонок на думку, що *Wioska* – це назва велосипеда. Непорозуміння можуть виникати через часті помилки у вживанні українцями форм теперішнього часу дієслова *móc – mogę* (форма першої особи) і *może* (форма третьої особи). Україномовні користувачі польської мови часто змішують ці форми. Так, під впливом звучання українського відповідника *можу* з'являється форма першої особи *możę* замість *mogę*, що при усному контакті, коли нейтралізується носовий звук, спричиняє підміну інформації про особу. Курйозного звучання набуває усне висловлювання **Patrzyliśmy na go* (сприймається адресатом як *nago* – від *nagi* “голий”), помилка зумовлена вживанням короткої форми особового займенника замість повної – правильний варіант: *Patrzyliśmy na niego*.

До комунікативних невдач можуть призводити і синтаксичні помилки в польському мовленні українців. Окрім уже наведених комунікативно небезпечних синтаксичних помилок у сфері узгодження родових форм та у вживанні пасивних структур, існують інші типові синтаксичні помилки, що можуть спотворювати інтенцію адресанта.

У польській мові різні семантичні інтерпретації пов'язуються з можливістю змінювати позицію узгодженого означення стосовно означуваного слова. Загальна закономірність польського синтаксису щодо порядку розташування означення така: означувані слова (найчастіше прикметники), що окреслюють сталу ознаку,

³³ З пасивними структурами пов'язана ще одна типова помилка українців, що користуються польською мовою – уживання в таких контекстах безприйменникового додатка в орудному відмінку замість додатка в знахідному відмінку з прийменником *przez*, наприклад: **Zgodnie z informacją, podaną uczniami...* замість *przez uczniów*, **Zapisaane mną przykłady* замість *przez mnie*. Такого типу структури також порушують успішний перебіг спілкування. Трапляється, що мовці сплутують форми пасивних і активних дієприкметників, що може призводити до кумедних непорозумінь, як наприклад: *Wyowiedzenie to termin wprowadzający Klemesiewicza* замість *wprowadzony przez Klemesiewicza*.

³⁴ У трьох останніх випадках можна говорити про помилки з пограниччя словозміни й словотвору – залежно від того, збірні числівники, дієприкметники і дієслівні видові пари трактуються як форми відмінювання чи як словотвірні деривати, це будуть, відповідно, словозмінні (граматичні) або ж словотвірні помилки.

розташовуються в постпозиції стосовно іменника (*szkola średnia*), а ті, що означають змінну ознаку (наприклад, розмір, колір, форму і т. ін.) – в препозиції (*dobra szkoła*). В українській мові в обох зазначених ситуаціях узгоджене означення має препозиційне розташування (*середня школа*, як і *добра школа*). У таких умовах звичним явищем у польському мовленні українців є надання переваги препозиційному порядку слів, що, звичайно, порушує синтаксичну норму польської мови, а в деяких випадках ще й може призводити до комунікативних непорозумінь, оскільки зміна розташування компонента-означення щодо означуваного слова з постпозиційного в препозиційне супроводжується семантичним переосмисленням – ознака перетворюється зі сталої в тимчасову. Наприклад, зміна порядку слів у словосполученнях *film fantastyczny* на *fantastyczny film* або *ptaki śpiewające* на *śpiewające ptaki* супроводжується істотною зміною сенсу повідомлюваного: *film fantastyczny* – це “вид кінопродукту, фільм-фантастика”, а *fantastyczny film* – це “дуже цікавий, прекрасний фільм”; так само *ptaki śpiewające* – це “біологічний вид птахів”, а *śpiewające ptaki* – “птахи, що щебечуть саме зараз”. Логічні акценти зміщуються в багатьох синтаксичних структурах з помилковим порядком слів. Наприклад, коли студент каже: *Czytam polskich pisarzy*, то у висловлюванні не акцентовано, що йдеться саме про польських, а не якихось інших письменників, коли ж структура звучить: *Czytam pisarzy polskich*, то підкреслюється, що йде мова саме про польських письменників (а не, наприклад, українських чи англійських). Подібно змінена семантика в таких структурах: *Chodzę do polskiej szkoły* і *Chodzę do szkoły polskiej*. Перша є нейтральною в тому сенсі, що означає будь-яку школу в Польщі, а в другій наголошено, що йдеться саме про польську школу – наприклад, школу польської національної меншини в Україні.

Часто україномовні користувачі польської мови застосовують невідповідний для польської норми порядок слів при вживанні імені та прізвища. У польській мові лише у виняткових “бюрократичних” ситуаціях прізвище вживається перед іменем, загальною ж нормою є вживання в препозиції імені. Цікаво, що досі традиційно деякі наукові видання зберігають навіть зразок оформлення бібліографії з іменем на першому місці. Українські студенти-полоністи довго не можуть звикнути до того, що треба підписувати свої письмові роботи за схемою “ім’я + прізвище”. Окрім стилістичного дисонансу, такий неприйнятний для польської мови порядок слів (“прізвище + ім’я”) у деяких випадках спричиняє комунікативне непорозуміння. Йдеться про ситуації, коли прізвище за структурою відповідає імені або близьке до нього, наприклад *Piotr Kazimierz* чи *Stefan Piotrek*. Варто також пам’ятати, що в польському мовному звичаї зміна традиційного порядку розташування імені й прізвища має мовнопрагматичний вимір – уживання прізвища перед іменем може бути засобом негативної оцінки денотата назви, як наприклад: *Tylko sławny nasz minister Czarnecki Ryszard tak całą rzecz wyłożył; Komunę też w TV pokazali. Komuna uśmiechnięta była [...], a najwięcej to taki, co go Miller Leszek zwą* (Trybuna Łódzka, 1998, 175)³⁵, порівн. також: *Tusk Kasia – młodsza kopia pań Kwaśniewskich, można by nawet rzec: Ola Kwaśniewska wersja 2.0; Gąsior-Marek Magdalena – przykład na to, jak wiele trzeba, by dostać „jedynek” na liście PO*³⁶.

Типовим відхиленням від норми польського синтаксису є вживання в польському мовленні українців структур зі схемами керування (дієслівного, іменникового, прикметникового, прийменникового), що відповідають зразкам керування українських лексичних корелятивів³⁷. У деяких випадках невідповідні схеми керування спотворюють семантичне наповнення повідомлюваного, оскільки дієслова при зміні керування набувають іншого значення, порівн.: *dotknąć (kogo? co?) matkę* – образити і *dotknąć (kogo? czego?) matki* – доторкнутися. Багато хибних схем керування мають здатність

³⁵ Kudra B. Odchylenia od normy w tekstach oficjalnych jako czynnik kreatywny // Poradnik Językowy. 1999. Z. 8–9. S. 42.

³⁶ Uważam Rze. 2011. Nr 46. S. 6–7.

³⁷ Детальніше про особливості уживання структур зі схемами керування в польському мовленні українців див., наприклад: *Krawczuk A. Kłopoty z opracowaniem polskiej rekcji w procesie nauczania Ukraińców sprawności pisania // Rozwijanie i testowanie biegłości w języku polskim jako obcym. Kraków, 2008. S. 129–140.*

гальмувати процес сприйняття повідомлюваного, оскільки синтаксичну структуру нативні носії польської мови не відразу можуть розпізнати і розшифрувати відповідно до інтенцій адресанта, наприклад: **Ta kobieta uważa się brzydką* – порівн. ...*uważa się za brzydką*; **Moja matka pracuje nauczycielką* – порівн. ...*pracuje w charakterze nauczycielki / jako nauczycielka*; **Dziewczęta mogą wyrosnąć feministkami* – порівн. ...*wyrosnąć na feministki*. Окрім дієслівного, хибне прикметникове керування може призводити до (принаймні тимчасових) непорозумінь: **Wszyscy są obojętni do ciebie* замість *obojętni wobec / względem ciebie* або *w stosunku do ciebie*, **bezsilny*

przed tym замість *bezsilny wobec tego*, **spokojny za syna* замість *spokojny o syna*, **pewny w swoim sukcesie* замість *pewien / pewny swojego sukcesu*, **zdatny / zdolny na co* замість *zdat-*

ny / zdolny do czego; **podobny na matę* замість *podobny do mamy*. Часті неправильні схеми іменникового керування, що гальмують порозуміння, – це, наприклад: **walka za pracę* замість *walka o pracę*, **duma za syna* замість *duma z syna*, **prawo na pracę* замість *prawo do pracy*, **wizyta do lekarza* замість *wizyta u lekarza*, **wizyta do Wrocławia* замість *wizyta we Wrocławiu*, **pomnik Szewczenko* замість *pomnik Szewczenki*, **wymiana studentami* замість *wymiana studentów* та ін. У структурах наведених типів, особливо тих, де з'являється “несподіваний” для польськомовних адресатів прийменник, саме він виконує дезорієнтуючу функцію, впроваджуючи в текст невідповідне і не зовсім зрозуміле для адресата уявлення про просторові, часові, причинно-наслідкові чи інші відношення. Наприклад, з граматично хибного контексту **W podjęciu decyzji w takich rozmyśleniach przekonało ich [...]* не впливає однозначно сутність повідомлюваного. Незрозуміло: йдеться про сенс, що мав би випливати зі структури *do podjęcia decyzji w takich rozważaniach przekonało ich [...]* чи зі структури *w podjęciu decyzji do takich rozważań przekonało ich [...]*. Структури **spowiadać się w czym* (**Było im się w czym spowiadać*) – замість нормативної *spowiadać się z czego*, **śledzić za budynkiem* – замість *śledzić budynek*, **obserwować / *podglądać za czym* – замість *ob.serwować / podglądać co* можуть спонукати до сприйняття повідомлюваного в значенні, що пов'язане з обставинною реалізацією прийменниково-іменникових сполук: *spowiadać się (gdzie?) w kościele, śledzić / obserwować / podglądać (gdzie?) za ...* [назва якогось об'єкта]).

Деякі ситуації вживання невідповідних до іллокутивної мети прийменників – під впливом калькування українських структур – мають характер серійних девіативних явищ. Це стосується, наприклад, прийменника *przez*, який у польськомовних текстах українців виступає в темпоральному значенні “протягом (якогось часу)”, хоча адресантові йдеться про значення “через (якийсь час)”, наприклад: *Przez kilka lat* (замість *po kilku latach*) *wróciła*; *Przez minutę* (замість *po minucie*) *on jej przyniósł tego drinka*; *Taka gotowość przychodzi przez lata* (замість *z biegiem lat*). Трапляються й менш серійні приклади приписування невідповідного значення прийменникам, наприклад: *On nie rozumiał, co się według* (замість *wokół*) *niego działo*; *To umiejętność posługiwać się językiem w każdej sytuacji, za różnych okoliczności* (замість *w różnych okolicznościach*). Часто непорозуміння виникають через невідповідне сприйняття українськими адресатами польськомовних повідомлень з прийменниковими структурами. Наприклад, комунікат типу *Od dwóch lat mieszkam w Kijowie* українськомовний користувач польської мови часто сприймає в значенні “від дворічного віку” замість “ось уже два роки”. Подібне хибне сприйняття повідомлюваного часте в структурах із прийменником *dla*, наприклад: *Michał porzucił żonę dla Anny* – замість значення “залишив дружину, бо обрав собі Анну” українські адресати сприймають структуру буквально (як український формальний відповідник), очевидно, не до кінця розуміючи її сенс “залишив дружину Анні, для Анни”.

Непорозуміння, причому доволі серйозні, може спричиняти вживання сполучників, що виникли під впливом відповідних українських (рідше російських) лексем (можна вважати, що ці помилки містяться на межі синтаксису й лексики), наприклад: **Te wyrazy mają jednakową formę, no* (замість *ale, lecz*) *różne znaczenie*; **Mówi, że jakby* (замість

gdyby) *nie jej dzieci, to nigdy by tego nie zrobiła*; **Lubię czytać ile gotować* (замість *lub* – під впливом російського *или*); **Potrafi ugotować obiad czyli kolację*; **On czyli ona musi być pewny siebie* (замість *lub* – під впливом українського *чи*). Часто в підрядних структурах з'являється невідповідний сполучник *że* – семантична калька з української мови, наприклад: **To, że* (замість *co*) *u Skorupki jest związkiem luźnym, u Lewickiego jest zestawieniem?*;

**Trzeba* *no-sić pasy, że* (замість *które*) *podtrzymują naszą sylwetkę*. Тим часом український відповідник

що в підрядному реченні, залежно від синтаксичної функції, можна перекласти польською мовою в одних випадках – *że*, а в інших – *co* або *który* (*-a, -e*). Типовою помилкою в польському мовленні українців є неправильне вживання парного сполучника *zarówno, jak i* (допускається також *tak, jak i*) – українці калькують український (російський) сполучник *як, так і* (*как, так и*), порівн.: **Jak kobiety, tak i mężczyźni powinni o tym pamiętać* (замість *zarówno, jak i* або *tak, jak i*), порівн. також: **Alkohol osłabia pracę mózgu i ma zabójcze właściwości jak dla organów wewnętrznych, tak i całego organizmu*; **Oglądaliśmy go [zamek] jak i zewnątrz tak i od środka*. Клопоти українці мають і з уживанням інших парних сполучників, наприклад: **Każda dziewczyna powinna być gotowa zostać matką nie tylko fizjologicznie, a też moralnie* (замість *nie tylko, lecz także*, допускається *nie tylko, ale również*); **Czym więcej dziecko pouczać, że "nie wolno", tym więcej będzie ono powtarzać to słowo* (замість *im, tym*). Структури з деформованими парними сполучниками значною мірою гальмують процес порозуміння в міжкультурній комунікації. Навіть у межах монокультурного дискурсу помилки мовців у вживанні парних сполучників зменшують успішність комунікації, на що вказує Г. Ядацька: „[...] Співрозмовник або читач, що стикається з однією частиною такого подвійного (скорельованого) сполучника в головному реченні або в лінійно першій частині речення, очікує (в силу закодованих у свідомості схем сприйняття) на його другу частину в наступному реченні. Якщо її нема, то він спочатку дезорієнтується, а потім (намарне) поновлює пошук. І лише після чергової невдалої спроби доходить, урешті, висновку, що речення має деформовану структуру”³⁸.

Висновки. Хоча комунікативні невдачі в польськомовному дискурсі українців з поляками найчастіше є наслідком незнання лексико-стилістичних чи власне прагматичних (наприклад, у сфері мовленнєвого етикету) норм, доволі часто власне системні граматичні помилки можуть спричинити непорозуміння – глибші і серйозніші чи короткотривалі і незначні, які або лише гальмують перебіг інтеракції, або ж його порушують, при цьому або не “зачіпаючи обличчя” адресата, або ж неприємно вражаючи співрозмовника. Важливо наголосити, що – всупереч переконанням, нібито слабка граматична компетенція іноземця може істотно гальмувати комунікацію з нативним носієм мови тільки у випадку, якщо рідна та іноземна мова є неспорідненими, – навіть у ситуації таких граматично близьких мов, як польська й українська, попри значну подібність їхніх словозмінних і синтаксичних систем та норм, нерідко трапляється, що саме граматичні помилки українців у польській мові призводять до виникнення непорозуміння під час спілкування їх з поляками. Зроблена в статті спроба реєстру найтиповіших мовних помилок, що є наслідком контрастності деяких дуже подібних граматичних явищ у польській та українській мовах, дає можливість змодельовати комунікативні невдачі в польськомовному спілкуванні українців з поляками під впливом граматичних помилок. Виокремлення, на основі зіставного аналізу явищ польської та української граматики, “зон ризику” на польсько-українському граматичному полі уможливить більш свідоме й ефективне спрямування дидактичних зусиль при викладанні українцям практичної польської мови, зокрема граматики.

Важливо, однак, усвідомлювати, що систематизація комунікативно небезпечних мовних помилок і боротьба з ними не означають автоматично більшої ефективності комуні-

³⁸ *Jadacka H. Kultura języka polskiego... Op. cit. S. 221.*

кації (у нашому випадку – українців з поляками)³⁹. Звичайно ж, максимальне усунення мовних девіацій поліпшуватиме спілкування, однак його якість залежить також від інших чинників, не в останню чергу від того, наскільки адресат усвідомлює, що спілкується з “чужим”⁴⁰ – представником іншої культури, котрий опанував нову для себе мову, і як цього “чужого” він сприймає й оцінює. “Оцінка акту комунікації, – на думку польського германіста Л. Цірка, – може бути зовсім іншою, якщо особа, що його оцінює, не належить до даної спільноти”⁴¹. З одного боку, мову іноземця поляк може оцінювати толерантно (толерантніше, ніж мову іншого поляка), а з другого, навпаки, може сприймати іноземця як “чужого” з усіма негативними оцінками наслідками. Для польсько-українського дискурсу релевантним є ще факт упізнання чи невпізнання в партнерові комунікації іноземця, зокрема українця. Багато українців володіє “безакцентною” польською мовою, поляки можуть і не розпізнавати їх як носіїв іншої культури і мови, із закодованою в ній іншою граматичною системою, що спричиняє інтерференції. Звідси – прискіпливіше ставлення до правильності їхнього мовлення в аспекті граматики, семантики й прагматики. Коли “безакцентний” українець робить граматичні помилки, що були предметом попереднього аналізу, поляк може бути дезорієнтований: чому людина, що “так добре розмовляє мовою”, висловлюється – в плані граматики – так дивно? Оцінка співрозмовника, а отже, й успішність комунікації, може залежати й від індивідуального чинника – особи поляка-адресата, з його системою стереотипів щодо спільноти українців (а відомо, що стереотип українця як близького сусіда – традиційно не найкращий⁴²) і його ставленням до конкретної людини, з якою спілкується. Як стверджує Л. Цірко, “предметом оцінки є не тільки текст, а й особа, що продукує цей текст в акті мовної комунікації”⁴³, а “наша пермісивність має, однак, свої обмеження: якщо люди, яких ми знаємо і які нам симпатичні, переважно отримують дозвіл на дрібні мовні помилки, то в стосунках із людьми, яких не знаємо або не любимо, ми переважно безжальні”⁴⁴.

Різним може бути ступінь толерантності до мовних помилок іноземців (і до мовних помилок співрозмовника загалом) з боку адресата, але неоднаковою може бути й культура мовлення і свідомість норми в самого адресата, що оцінює, критикує, сприймає або не сприймає адресанта і створений ним текст. Парадоксальним може здаватися явище несприйняття комунікату, який об’єктивно є граматично й семантично правильним. Тут можемо навести низку ситуацій, коли доходило до непорозуміння між поляком й українцем через недостатнє знання першим норм рідної польської мови (не тільки так званої зразкової, а й ужиткової⁴⁵). Наприклад, незнання нормативного керування дієслова

³⁹ Порівн.: “[...] Усілякі типології помилок мають, однак, другорядне значення. [...] Кожна дрібна помилка (неточність) може бути каталізатором негативної реакції і – як наслідок – несприйняття тексту, а навіть найсерйозніші (найгрубіші) помилки в уживанні мови за певних контекстних обставин можуть пройти непоміченими або не викликати реакції. [...] Надавач комунікату, пропонуючи комунікативний акт, не має щонайменшого впливу на те, як цей комунікат буде сприйнятий. Навіть його формальна досконалість ще не свідчить про позитивну оцінку, так само як його вади не означають автоматично несприйняття в даному комунікативному просторі” (Cirko L. Akceptacja w komunikowaniu się... S. 183).

⁴⁰ Порівн.: “Зустрічі й розмови між членами різних груп складніші, ніж контакти зі “своїми”. Легше спілкуватися з тими, хто поділяє наші погляди, правила комунікації, мову і звичаї, оскільки ми можемо тоді використовувати так звані скрипти – схеми, що стосуються того, що і як потрібно робити й говорити в певних, відомих ситуаціях. Але ця легкість часто робить розмову автоматичною. Коли ми розмовляємо з “чужим”, легше не порозумітися, треба більше звертати увагу на те, що і як ми говоримо. Як розмовляти з емігрантом, безробітним, бездомним, щоб його не уразити? Не можна тоді користуватися скриптами, треба уважно слухати, зважати на інші точки зору, старанніше добирати слова” (Skarżyńska K. Bariery komunikacji... S. 61–62).

⁴¹ Cirko L. Akceptacja w komunikowaniu się... S. 265.

⁴² Про традиційний і новий стереотип українця в польській мовній свідомості детальніше див.: Bartmiński J. Semantyka i polityka. Nowy profil polskiego stereotypu Ukraińca // Przemiany języka na tle przemian współczesnej kultury. Rzeszów, 2006. S. 191–211.

⁴³ Cirko L. Akceptacja w komunikowaniu się... S. 238.

⁴⁴ Там само. С. 239.

⁴⁵ Про диференціацію норми для явищ польської мови детальніше див.: Nowy słownik poprawnej polszczyzny. Warszawa, 1999. S. 1701–1704.

sluchać (kogo, czego) спричиняє незрозуміння нативним носієм польської мови повідомлення: *To posłucham piosenki*, про що свідчить реакція – *O tę jedną piosenkę mi chodziło!*

(невідповідне трактування адресатом форми іменника як множинної є наслідком сприйняття дієслова *sluchać* так, ніби воно керує знахідним, а не родовим відмінком, нормативним же є керування саме родовим відмінком). Дуже мало званою в середовищі носіїв польської мови є засада вживання чоловічо-особової форми дієслова при однорідних підметах, один з яких виражений іменником жіночого роду на позначення особи, а другий – іменником будь-якого іншого (але не чоловічо-особового) роду: *Dziewczynka i pies bawili się*. У такій ситуації вишколеного українського полоніста, що вживає такого типу структури згідно з нормою, більшість носіїв польської мови не зрозуміє. Можна сумніватися, чи справді девіативними (в прагматичному сенсі) є деякі, виділені в типологіях девіації – наприклад, тавтологічного характеру. Чи тавтології заважають порозумітися? Напевно, таки ні. Вони заважають у сприйнятті повідомлюваного саме особам з високою культурою мовлення, а “середньостатистичний” адресат, що не особливо дбає про культуру мовлення, очевидно, не матиме комунікативних проблем із відчитанням інформативно надлишкового повідомлення, адже не кожна редундантність спотворює сенс повідомлюваного – навпаки, вона його наголошує, хоча з естетичного боку є непривабливою⁴⁶.

Отже, успішність чи неуспішність комунікації залежить також від деяких соціолінгвістичних параметрів польськомовного партнера (носій дія-, соціо-, регіо- чи навіть ідіолекту, його належність до певного покоління, ступінь усвідомлення ним мовних норм і їх диференціації тощо). Важливим є й те, чи мова, якою користується польськомовний адресат, є мовою домінуючою на цій території нації чи мовою національної меншини, яка має традиційні регіональні риси або набуває додаткових ознак під впливом сусідніх домінуючих мов. Скажімо, перебіг комунікації при спілкуванні українця польською мовою з поляком у Польщі і поляком, що проживає в Україні і є представником національної меншини, може відрізнитися з огляду хоча б на норми, різні для загальнопольської мови та мови, реалізованої всередині полоніцентричних спільнот поза межами Польщі⁴⁷. При спілкуванні в такому середовищі можуть превалювати інші цінності, ніж нормативність (навіть локальна) – наприклад, особливо може цінуватися саме певна окремішність групи і пов’язання її членів між собою, не в останню чергу завдяки особливостям мовлення. У такому спілкуванні може домінувати дещо інша прагматика. До іллокутивної мети тут додається елемент “хочу належати до вашої спільноти, хочу бути таким, як ви”.

Урешті, аналізуючи обрану в цій статті проблему, варто зважати й на можливість “наївного” розуміння успішності і неуспішності комунікації. Бо для когось успішна комунікація – це просто порозумітися, для когось – порозумітися швидко, без утруднень, а для когось – порозумітися нормативною іноземною мовою, аби не тільки нічим не вразити співрозмовника, а й не втратити свого власного обличчя.

⁴⁶ Серед засад комунікаційної кооперації П. Грайс виділив принцип кількості: внесок у комунікацію має містити лише стільки інформації, скільки її потрібно для актуальних цілей обміну (*Grace H.P. Logika a konwersacja // Język w świetle nauki. Warszawa, 1980. S. 96, цит. за: Golka M. Bariery w komunikowaniu... S. 36*). Але, як стверджує П. Голька, “у конкретних актах комунікації партнер або партнери можуть не виконувати цих засад свідомо або несвідомо, демонстративно або делікатно, повністю або частково. На практиці багато комунікативних актів заперечує ці принципи, а тавтологічних, багатозначних чи багатослівних висловлювань є безліч – якщо не більшість – підкреслюють дослідники” (*Golka M. Bariery w komunikowaniu... S. 36*).

⁴⁷ Див., наприклад: *Kucala M. O polonijnych normach językowych // Prace Filologiczne. 1998. T. XLIII. S. 287–294.*

**GRAMMAR AND EFFECTIVE COMMUNICATION
(some Polish-Ukrainian grammar contrasts)**

Alla KRAVCHUK

*L'viv Ivan Franko National University
1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000, e-mail: allakrawczuk@gmail.com.
The Polish Philology Department*

The article is devoted to the analysis of those grammar phenomena in the Polish language that can cause some serious communication mistakes in the Polish speech of Ukrainians studying Polish as a foreign language because of the contrast with corresponding phenomena in Ukrainian. The author considers both grammar (morphological) categories and main syntactic differences, different realization of which in Polish and Ukrainian can lead to miscommunication in the Polish discourse between Ukrainians and Poles. Attention is paid to the fact, that success or failure of communicative acts in intercultural communication largely depends not only on the analyzed mistakes Ukrainian speaking people make in their Polish, but also on several other factors, such as: Polish speaking recipients' awareness and knowledge of the Polish grammar norm, their subjective attitude to a sender, treating him as a foreigner or as an equal participant of communication, communication participants' sociolinguistic status.

Key words: grammar, inflection, syntax, language mistake, pragmatics, miscommunication, Polish as a foreign language, the Ukrainian language, interference.

**ГРАМАТИКА І УСПІШНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ
(дещо з польсько-українських граматичних контрастів)**

Алла КРАВЧУК

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000, e-mail: allakrawczuk@gmail.com.
Кафедра польской филологии*

Статья посвящена анализу тех грамматических явлений в польском языке, которые из-за контрастности с соответствующими явлениями в украинском языке могут становиться причиной коммуникативно опасных ошибок в польской речи украинцев, изучающих польский язык как иностранный. Рассмотрены, в частности, грамматические (морфологические) категории, различная реализация которых в польском и украинском языках может быть причиной коммуникативных неудач в дискурсе украинцев с поляками, который ведется на польском языке. Проанализированы также основные синтаксические отличия в исследуемых языках, которые могут вызывать недоразумения в коммуникации украинцев и поляков, общающихся на польском языке. Обращено внимание на то, что успешность или неуспешность коммуникативных актов в межкультурной коммуникации в значительной степени зависит не только от анализируемых ошибок языково-системного характера в польской речи украинцев, но и от ряда других факторов: уровня знаний польскоязычными адресатами грамматической нормы польского языка, субъективного отношения адресата к адресанту – подхода к нему как к иностранцу или же как “равному” себе партнеру диалога, социолингвистического статуса участников коммуникации.

Ключевые слова: грамматика, словоизменение, синтаксис, языковая ошибка, прагматика, коммуникативная неудача, польский язык как иностранный, украинский язык, интерференция.

Стаття надійшла до редколегії 28.03.2012.
Прийнята до друку 27.04.2012.